שמות ב

א. עה"פ[1] „ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר" איתא בתנחומא[2] שאמר משה „יש ביניכם לשון הרע והיאך אתם ראויין לגאולה".

וצריך להבין: מצינו במדרשי רז"ל[3] שבגלות מצרים היו בין בנ"י עובדי ע"ז, ואעפ"כ נגאלו ממצרים[4], וא"כ – מהי הפשיטות אצל משה, דמכיון ש„יש ביניכם לשון הרע (ו)היאך אתם ראויין לגאולה", שבגלל חטא לשון הרע לחוד כבר אינם ראויים לגאולה?

רז"ל הפליגו מאד בחומר האיסור דלשון הרע, ואמרו „כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר"[5], ועד ש„כל[6] המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות ע"ז וג"ע ושפ"ד"[7], אבל מ"מ תמוה הדבר, שהחטא דע"ז בפו"מ לא עיכב את גאולתם, ואילו חטא לשון הרע ה"ה מניעה לגאולת בנ"י!

עוד מצינו ברז"ל שיש חומר בענין לשון הרע אפילו לגבי ע"ז בענין נצחון במלחמה – כדאיתא בירושלמי[8] „דורו של דוד כולם צדיקים היו וע"י שהי' להן דילטורים היו יוצאים במלחמה והיו נופלים . . דורו של אחאב עובדי ע"ז היו ועל ידי שלא הי' להן דילטורין היו יורדים למלחמה ונוצחין" – אבל לכאורה מזה למדנו רק שיש סגולה מיוחדת בשלום[9] (ובמילא – חסרון בלה"ר ומחלוקת) בענין דנצחון במלחמה: אבל מהי השייכות לגאולת ישראל, ועד כ"כ שבזה תהי' תלוי' גאולתם משיעבוד האומות?

ב. יתירה מזו:

בשמות רבה[10] על פסוק זה מבליט עוד יותר את חטא לשון הרע כדבר המעכב את הגאולה, וז"ל „הי' משה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו ישראל

---

1) פרשתנו ב, יד.

2) פרשתנו יו"ד.

3) ראה מכילתא בשלח יד, כט. וראה מכילתא (ופרש"י) בא יב, ו. וכ"כ הרמב"ם הל' ע"ז ספ"א – הובא לקמן בפנים (סעיף ה).

4) להעיר משמו"ר פמ"ג, ח.

5) ערכין טו, ב. רמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ג.

6) ערכין שם. וראה ירוש' פאה פ"א ה"א. רמב"ם הל' דעות שם. פיהמ"ש להרמב"ם אבות פ"א מי"ז (בסופה).

7) וראה בכל הסוגיא דערכין שם (וכן בשאר המקומות שבהערה שלפנ"ז) כו"כ פרטים בחומר איסור לשון הרע.

8) פאה שם. הובא גם בבחיי עה"פ כאן (ושם הביאו ממדרש תהלים ז, ח). וראה גם הנסמן בהערה הבאה.

9) וכמבואר בכ"מ בחז"ל מעלה זו בשלום (ור' פחיתות המחלוקת) – ראה ספרי ובמדב"ר (פי"א, ז) עה"פ (נשא ו, כו) וישם לך שלום. ב"ר פל"ח, ו. תנחומא צו ז. שופטים יח'. פרש"י נח יא, ט.

וראה גם מס' דרך ארץ זוטא פ' השלום (ובכ"מ מהנ"ל) בנוגע מעלת השלום (וחסרון המחלוקת) בכלל.

10) פרשתנו פ"א, ל.

*) להעיר, שר"א הקפר (ברבי) הוא בעל המאמר (בתנחומא שם) „גדול השלום שאפי' ישראל עצמן עושין ע"ז ועושין חבורה א' כו'" (וגם בספרי ובמדב"ר בעל המאמר הוא ר"א בנו של ר"א הקפר), והוא הוא בעל המאמר במכילתא בא שם (שהיו בידם ד' מצות, כדלקמן הערה 34), שלשיטתו (ע"ש ובמפרשים) היו שטופין במצרים בע"ז.

שנשתעבדו מכל האומות, כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה לכך אמר אכן נודע הדבר עתה ידעתי באיזה דבר הם מש־תעבדים". ומפורש יותר בפרש"י עה"ת[11], שבתחילה מביא „ומדרשו — דאג לו[12] על שראה בישראל רשעים[13] דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל", ושוב (בד"ה „אכן נודע הדבר") מביא „ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך".

ולפי זה — זה שיש בין ישראל „רשעים דלטורין" הוא סיבה לא (רק) לזה שאינן ראויין להגאל אלא (גם) ל־היותם „ראויים לשעבוד", „להיות נרדים בעבודת פרך" יותר מכל ע' אומות. ותמוה: במה הוא החומר דחטא לשון הרע לגבי ענין זה — יותר משאר ה־חטאים?

ועוד וג"ז עיקר: איך אפשר לומר אשר לה"ר הי' בישראל יותר מבשבעים האומות, שלכן דוקא בנ"י נשתעבדו ולא ע' האומות?

וכ"ז הוא גם בפרש"י — (בנדו"ד מד־רשו המיישב) פשוטו של מקרא[14].

11) עה"פ.

12) בדפוס ראשון ושני, ורוב כת"י רש"י שתח"י — ליתא כל התחלת פרש"י שלפנינו („כפשוטו . . לו"), והתחלת פרש"י היא — „על שראה בישראל כו" (וכיו"ב). אבל בדפוסים שלפנינו ובב' כת"י רש"י שתח"י — הוא כבפנים (וכן הובא בגו"א). ולכ־אורה תיבת „לו" מיותרת (ובא' מכת"י רש"י שתח"י „דואג הי").

13) בדפוס ראשון ואיזה כת"י רש"י שתח"י „רשעים גמורים". ובעוד כת"י ליתא תיבת „רשעים" בכלל.

14) ע"ד לשון רש"י בראשית ג, ח.

וגם בגוף פירוש השמו"ר ופרש"י יש לעיין: אם חטא לשון הרע הוא סיבה להיות ראויים לשעבוד ולהיות נרדים בעבודת פרך — מהי הרבותא בזה ש־„אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל" — הרי בכלל מאתים מנה[15]?

עוד אינו מובן: בדברי דתן ואבירם הי' לא רק חטא לשון הרע, אלא גם חטא הלשנה (שהלשינו על משה לפרעה[16]) — והרי חטא הלשנה עולה בחומרו על חטא לשון הרע (וכוללו): מדוע מדגישים חז"ל שיראת משה היתה (רק) בגלל חטא לשון הרע, ולא על עיקר החומר שב־דבריהם — חטא הלשנה[17]?

15) ובילקוט פרשתנו עה"פ הביא ג"כ דרש הנ"ל ב' פעמים, אבל בשתיהם — כטעם על ה־שעבוד: אומר הי' משה לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה זאת האומה משתעבדת יותר מכל האומות שיש בעולם אכן נודע הדבר החטאה הזאת שלא על חנם משתעבדים. ולאח"ז מביא: מלמד שהי' משה מהרהר מה ראה הקב"ה לשעבד ישראל יותר מכל האומות עד שבאו דתן ואבירם• שעשו בו דלטוריא.

16) כמו שכ' בתנחומא פרשתנו שם. שמו"ר שם, לא. פרש"י עה"פ ב, טו. ועוד.

17) כן מפורש בשמו"ר (שם, ל) לפנ"ז שאמרו „נודיע עליך מה עשית למצרי". ואעפ"כ ממשיך „כיון ששמע כן נתירא מלשון הרע", וכן ממשיך בדברי ר"י ב"ר שלום כו' „כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה כו'". וגם בתנחומא ופרש"י שאינו מפורש שאמרו שיל־שינו עליו לפרעה•, לכאורה מובן הוא, מזה שגם לשיטתם הם הלשינו עליו, כבהערה שלפנ"ז. וב־דפוס שני וכמה כת"י רש"י (שתח"י) כתוב (גם) „מלשינים". וראה יפה תואר השלם לשמו"ר שם.

•) וכן הוא גם בפרש"י פרשתנו ב, יג. וצ"ע ההכרח בפש"מ וכו'. וראה פרש"י לקמן ה, כ.

•) בפרש"י „רשעים דלטורין". אבל בפשטות אין פירוש דלטורין מלשינים כ"א הולכי רכיל וכיו"ב, אלא שלפעמים כולל ג"כ מלשינים — ראה ערוך וערוך השלם ערך דלטור.

ג. והנה במק"א[18] איתא "אמר רב הונא כו' בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא ביניהן אחד מהן פרוץ בערוה".

אשר אין לשון הרע מפורט כסיבה בפ"ע, אלא כלול בתוך ד' דברים, ואילו לפי דברי התנחומא הנ"ל משמע[19] שחטא לשון הרע לחוד יש בידו למנוע מהם הגאולה.

וצריך להבין במאי קא מיפלגי.

[ולכאורה דוחק לומר דפליגי בחומר החטא דלשון הרע – שלפי התנחומא החטא דלשון הרע "מגדיל עונות כנגד שלש עבירות" (ולכן יש בחטא זה לחוד כדי למנוע הגאולה); ורב הונא שאומר בשביל ד' דברים נגאלו (ולשה"ר הוא רק אחד מהם) קאי בשיטת המ"ד שכל המספר לשון הרע הוא (רק) כאילו כופר בעיקר].

ד. וי"ל נקודת הביאור בזה:

ידוע שבעת יציאת מצרים היתה לידת עם ישראל[20], דעד אז לא היו בנ"י בגדר עם (גם בפשש"מ[21]) ובפ"ע, ורק ביצי"מ נעשו לעם בפ"ע, וכמ"ש[22] "לקחת לו גוי מקרב גוי". וענין זה, היותם לעם בפ"ע, פעל בהם אחדות, שנעשו עם אחד, כלומר, שיהיו חפצא אחת של עם, ולא רק קיבוץ של שבעים נפש או י"ב שבטים וכיו"ב (מגזע אחד כו').

ולכן כדי שיהיו ראויים לגאולה, היינו שיהיו עם אחד בפ"ע, אא"פ שתהי' הנהגתם באופן של פירוד ומחלוקת, היפך עם אחד.

ואף שענין האחדות שבעם אינו מיוחד, לכאורה, לעם ישראל דוקא – שהרי כן הוא גם אצל כל האומות, שהיותם לעם תלוי בזה שמתאחדים יחד, ובלי זה אא"פ להיות עם – מ"מ, אצל עם ישראל, גדר האחדות ונחיצותה הוא באופן אחר לגמרי (שלכן, המניעה לגאולה מפני דילטורין שייכת לגאולת ישראל דוקא).

ה. ויש לבאר זה בהקדים מ"ש הרמב"ם[23] בריש הל' עבודה זרה[24], לאחר תיאור האופן שנתפרסם שם השם על ידי אברהם ואח"כ ע"י יצחק ויעקב – "והי' הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וכו'".

וקשה: אם בהיותם במצרים (לפני ה"שיעבוד) כבר היו בני ישראל "אומה" – מה נתחדש אח"כ ביצי"מ בענין זה, שהיתה אז "לידת עם ישראל" (כמבואר בכ"מ, כנ"ל)?

וי"ל שזה מובן ע"פ המשך דברי

קצור מזרחי לפרש"י כאן. ועוד. אבל ראה נחלת יעקב לפרש"י כאן סד"ה מכאן אנו למדים.

18) ויק"ר פל"ב, ה. שהש"ר פ"ד, יב (א). ועוד (נעתקה התחלתו (גם) בשמו"ר (פרשתנו) פ"א, כח). וראה גם מכילתא בא שם. ועוד.

19) בנוגע להסתירה בין שתי הדרשות, שברז"ל הנ"ל מפורש שלא אמרו לה"ר וכאן מפורש יש ביניכם לשון הרע – צ"ל שאח"כ חזרו בהם עכ"פ מחטא זה (ראה המשך הלשון בתנחומא "ועשה שם כ' שנה והיו ראויין ישראל לגאולה"), וכמ"ש בצידה לדרך על פרש"י כאן (בסופו). וראה כלי יקר עה"פ. של"ה קס, ב.

20) כמבואר בנבואת יחזקאל קאפיטל טז וב־מפרשים שם. וע"ד ההלכה אז היתה גירות דעם ישראל (ראה יבמות מו, א ואילך).

21) כמש"נ (ויגש מו, ג) לגוי גדול אשימך שם (במצרים).

22) ואתחנן ד, לד.

23) שבשבוע זה – כ' טבת – יום פטירתו.

24) ספ"א.

הרמב"ם שם „עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות כו', וכמעט קט הי' העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות כו'"[25],

שמזה נלמד היתרון בהיותם לעם לאחר יצי"מ לגבי זה שהיו „אומה" גם לפני יצי"מ:

גדר ה„אומה" שלפני יצי"מ ומ"ת הוא בזה ש„נעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'", זאת אומרת: (א) האומה „נעשית" — מעצמה, ע"י פעולת אנשי האומה, יעקב ובניו כו'. (ב) עשייתה וגדרה של אומה זו — „שהיא יודעת את ה'", שידיעה זו היא המאחדת את אנשי האומה להקרא אומה בפ"ע.

ולכן מצד זה יתכן ח"ו ביטול האומה ע"ז „שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן כו' וכמעט קט הי' העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן".

אבל ביציאת מצרים נתחדש ש„בחר ה' ישראל לנחלה"[26], כלומר — (א) היותם לעם ואומה בא מצד בחירת הקב"ה, ולא מצד פעולת העם, (ב) איכות הווייתן לעם היא באופן של נחלה, שבנ"י הם נחלתו של הקב"ה.

ולכן אין שייך בזה ענין הביטול וה־הפסק ח"ו, שהרי בחירת הקב"ה הוא ענין נצחי שאין בו שינוי והפסק; וזהו ענינה של „נחלה", דירושה אין לה הפסק[27].

ומעתה מובן הטעם שנגאלו ממצרים עם היותם במצב של „חזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן":

ידוע[28] שאמיתית ענין הבחירה הוא כשהדבר נבחר רק ברצון הבוחר ולא מחמת איזו מעלה בדבר הנבחר. כי כאשר רוצה דבר מפני מעלתו של הדבר ההוא, אין לקראה בחירה (חפשית), שהרי אז ההכרעה היא לא מצד בחירת הבוחר, אלא מצד מעלת הדבר הנבחר.

ומכיון שביצי"מ „בחר ה' ישראל לנחלה" — לפיכך לא הי' נוגע בזה (כ"כ) מעמדם ומצבם הרוחני (דהיינו מעלתם) של בנ"י[29], כי הכל הי' מצד בחירתו ית'.

אמנם, כל זה הוא רק בשייכות לשאר עבירות וחטאים, משא"כ בנוגע לחטא לשון הרע, כדלקמן.

---

25) ביאור דברי הרמב"ם שם — ראה לקו"ש ח"כ ע' 21 ואילך.

26) אף שבפרטיות הגמר ושלימות הבחירה הי' במ"ת (כמ"ש בשו"ע אדה"ז או"ח סי' ס"ד ממג"א שם סק"ב: כשיאמר ובנו בחרת מ"ת), וכמו שגמר הגירות דעם ישראל הי' במ"ת (והתחלתה במצרים), כדאיתא ביבמות שם. וראה לקמן הערה 33.

27) ב"ב קלג, סע"א. וראה גם שם קכט, ב. ועוד.

28) ראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 5 ואילך. וש"נ.

29) ויתירה מזו ע"פ מ"ש אדה"ז בתניא פמ"ט ש„ובנו בחרת כו' הוא הגוף החומרי הנדמה ב־חומריותו לגופי אוה"ע" [כי בחירה שייכת דוקא בשני דברים שווים, ולכן בהנשמה שהיא חלק אלקה ממעל ממש (תניא רפ"ב) לא שייך בזה אמיתית ענין הבחירה — ראה לקו"ש חכ"ג ע' 219 ואילך] — מובן שדווקא במצב כזה דבנ"י מודגשת בחירת הקב"ה. וי"ל שעפ"ז יומתקו דברי הרמב"ם שם שבחירת השם היתה לאחרי היות ישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כו'.

ו. ההסברה בזה:

בלשון הרע – ג' ענינים, בכללות[30]:

א) היזק חבירו ע"י לה"ר, כמובן ב־פשטות, ו„אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת כו'"[31].

ב) מציאות וגילוי הרע שבאדם, שלכן הוא מספר בגנות חבירו כו'.

ג) הדיבור דלשון הרע (מה שאחד מדבר על חבירו), גם אם אין רצונו לה־זיקו, אפילו כשאין כוונתו לספר בגנותו ואינו מדבר בשנאה[32], כ"א עצם הדיבור אודות הרע שבחבירו, פעולתו הלא־טובה של חבירו (וכיו"ב) – מורה ומד־גיש את הפירוד והחילוק בין אחד לשני.

והנה, בב' הפרטים הראשונים שב־לה"ר דומה הוא לשאר חטאים: כשם ש־שאר חטאים (בדעות, במדות או במעשה) אינם פוגעים בבחירתו של הקב"ה ב־ישראל, מאחר שהבחירה היא מצד ה־בוחר ולא מצד מעלתו של הנבחר, כן הוא בלשון הרע, שאינו פוגע בבחירת הקב"ה:

אבל זה שלשון הרע גורם לפירוד ומחלוקת, ה"ז בסתירה לבחירה זו. ה־בחירה היא בהמציאות דעם ישראל, עם אחד. כלומר: אף שבחירת הקב"ה אינה בגלל המעלות (הרוחניות) שבבני ישר־אל, כ"א אך ורק מצד בחירתו ית' החפ־שית – מ"מ, צ"ל „חפצא" של עם ישראל שבו היא הבחירה[33]: וכאשר יש פירוד בין אחד לחבירו (בהנהגה חיצוניות עכ"פ) חסר במציאותה של החפצא ד־„(עם) אחד".

וזהו פירוש דיוק דברי חז"ל שדאגת משה היתה מזה ש„יש ביניכם לשון הרע" (דהיינו אמירתם למשה „מי שמך לאיש שר ושופט עלינו להרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי") – (ולא הדגי־שו הפרט דהלשנה לפרעה) – כי זהו עיקר המונע להגאולה: עצם הדבר שבן ישראל אינו נמנע מלדבר לשון הרע על איש אחר מבנ"י מורה על הפירוד שיש בבנ"י: ולכן זה דוקא (גם אם לא הי' מלשין עליו בפני פרעה) עורר דאגתו של משה ו„אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל".

ז. ועפ"ז י"ל, שגם תוכן דברי ר"ה (הנ"ל ס"ג) „בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים כו'", הוא מטעם הנ"ל, היינו שזה נוגע לבחירה הכללית ד־הקב"ה בעם ישראל – אלא ששם המכוון הוא מצד ההבדל של בני ישראל מה־מצריים, ואילו כאן העיקר הוא מצד האחדות דבנ"י כשלעצמם.

והביאור:

כל ד' דברים אלו „שלא שינו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע

---

30) להעיר מלקו"ש חכ"ב ע' 67 ואילך.

31) לשון הרמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ג (מערכין טו, ב. ירוש' פאה שבהערה 6). וראה גם רמב"ם שם בריש הפרק ובכס"מ שם. ועוד.

32) ראה רמב"ם שם ה"ד. וש"נ.

33) ואולי י"ל, דביצי"מ היתה בחירה כללית – בחירת הקב"ה בבני ישראל כעם, ובמ"ת (שהוא ה־גמר והתכלית דיצי"מ, וכמ"ש (פרשתנו ג, יב) „בהו־ציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה"), נתוספה בחירה פרטית – בחירת הקב"ה בכל אחד מבנ"י בפרט [ויש להעיר – חיובי תורה ומצות הם חיובים פרטיים על כאו"א מישראל, וכמודגש בדיבור הראשון דעה"ד (יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו) „אנכי ה' אלקיך" ל' יחיד – שכ"א הי' אומר עמי הדבור מדבר (יל"ש יתרו שם (רמז קפו), מפסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי. וראה פסיקתא רבתי פכ"א. רמב"ן יתרו שם)]. ואכ"מ.

ולא נמצא ביניהן אחד מהן פרוץ ב־ערוה״ — תוכנם וענינם, שבהיותם מיוחדים במעלות אלו היו מובדלים בנ״י כעם אחד בפ״ע — מהמצריים.

ועם היות שההדגשה במרז״ל זה היא לא רק על שלילת החסרון הפוגם ב־אחדותם בתור עם אחד (שלא . . אמרו לשון הרע כו׳), כ״א גם על המעלות (החיוביות)[34] בפעולת והנהגת כאו״א בפרט — דכ״א לא שינה שמו כו׳, מ״מ ה־עיקר בזה הוא — מה שהם מובדלים מהמצריים כנ״ל, ולכן גם להר״ר נכלל בד׳ הדברים כי זה ש„לא הלשין אחד על חבירו״[35] היינו למצריים שביכולתם להרע לבנ״י;

משא״כ בהדרש על הכתוב כאן, ש־משה דאג שמא אינם ראויים להגאל, הכוונה היא מצד חסרון כללי בה„עם״ בזה שיש בהן „דילטורין״ (ולא חסרון דלה״ר כא׳ מד׳ הענינים) — כי החשש כאן אינו שמא ילשינו עליו לפרעה, כ״א ע״ז שהם במצב של פירוד ביניהם (דהיינו הענין הג׳ דלעיל ס״ו)[36].

ח. ע״פ כהנ״ל יש לבאר (בפנימיות), מה שרש״י מחלק דברי השמו״ר כאן „הי׳ משה מהרהר כו׳״ — (בב׳ ד״ה ו)לב׳ ענינים[37] (כנ״ל ס״ב):

„ומדרשו דאג כו׳ אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל״: „ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל . . להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך״. וב־הקדם:

הטעם (הפנימי) לכך ד„לשון הרע ו־דילטורין״ פוגע רק ב„עם ישראל״ ולא בשאר האומות[38], מובן ע״פ הידוע[39] (וגם בפשוטו ש״מ[40]) שקדושה ענינה אחדות [שלכן נאמר ביעקב „נפש״ ל׳ יחיד — אף שהיו שבעים[41]], משא״כ בלעו״ז הוא ב־

---

34) להעיר שבמכילתא (בדעת ר״א הקפר) הל׳ הוא „וכי לא הי׳ בידם של ישראל ד׳ מצוות שאין כל העולם כדאי בהם״.

[וחולק על מ״ד הא׳ (ר׳ מתיא בן חרש) שם שהיו ערומים מכל המצות — ראה פי׳ „זה ינחמנו״ ו־מרכבת המשנה למכילתא שם. ובפרש״י בא יב, ו הביא בהמשך לדברי ר׳ מתיא בן חרש, גם מדברי ר״א הקפר — ראה לקו״ש חט״ז ע׳ 116 ואילך. ואכ״מ].

35) ל׳ רז״ל — בהנסמן בהערה 18.

36) בסגנון אחר: ברז״ל הנ״ל בשביל ד׳ דברים ה״ז סיבה חיובית, זכות שיש להם שהם ראויין לגאולה, כדברי המכילתא שם (ובפסיקתא דר״כ (פ׳ ויהי בשלח), שהש״ר (פ״ד, יב (א)), במדב״ר (פ״כ, כב), תנחומא בלק (טז), פדר״א (ספמ״ח) הלשון „בזכות ד׳ (ג׳) דברים כו״), ומניעה מלשון הרע לבד אינה סיבה מספיקה להגאל:

משא״כ בהדרש שלפנינו, שהמדובר בפעולת ודיבור לה״ר, הפירוד בין א׳ לחבירו — היא לבדה סיבה ש„אינן ראויין להגאל״.

37) בב׳ כת״י רש״ שתחי״ — הגירסא: ויירא משה, כפשוטו. אכן נודע הדבר, כמשמעו (ואח״כ ממשיך) ומדרשו דואג כו׳ על שראה כו׳ (ואח״כ אכן נודע הדבר, נודע לי דבר כו׳.

38) להעיר מב״ר ופרש״י נח שבהערה 9 ב־מעלת דור ההפלגה על דור המבול ששנאוי המחלוקת וגדול השלום. ויל״ א) דשם מדובר במחלוקת שבמעשה, „דור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם״ (ל׳ רש״י שם), וזה נוגע גם אצל ב״נ. ובישראל פוגע הפירוד מצד הדיבור דאחד על חבירו, גם בלא היזק כו׳. ב) לפני יצי״מ ומ״ת דלא היתה עדיין ההבדלה בין ישראל לעמים, פעל ענין האחדות גם בב״נ. וראה לקו״ש חי״ע ע׳ 55 ואילך. חי״ט ע׳ 112 הערה 38. וראה גם לקו״ש חכ״א ע׳ 106 ואילך.

39) בהבא לקמן — ראה בארוכה תו״ח נח עג, ג ואילך. ד״ה החלצו תרנ״ט פ״ג ואילך (סה״מ תרנ״ט ע׳ נה ואילך). ועוד.

40) פרש״י ויגש מו, כו.

41) ראה ויק״ר פ״ד, ו (פרש״י בהערה ה־קודמת).

אופן דפירוד והתחלקות [דלכן בעשו – אף שהיו רק שש נפשות נאמר „נפשות" ל' רבים[41]].

ושרש הענין (בפנימיות) הוא: פירוד והתחלקות באים כתוצאה מישות וגאוה, שמרגיש את עצמו ליש ודבר חשוב, ולכן אינו יכול להיות באחדות והת־כללות עם חבירו – כי הזולת ממעט את מציאותו;

משא"כ בנ"י שעליהם נאמר[42] „כי אתם המעט מכל העמים – שממעטין עצמכם"[43], היינו שהם בביטול (היפך הישות), ולכן כ"א נותן מקום לזולתו, עד שהם באחדות והתכללות[44].

והנה נראה בחוש, שגם מי שיש בו תוקף הישות והגאוה, הרי כשנמצא ב־מצב של עבדות ובפרט באופן דעבודת פרך, הרי זה פועל שבירת ונמיכות רוחו וביטול ישותו וגאוותו (היפך ממש"נ[45] וישמן ישורון ויבעט)[46].

וזוהי כוונת רש"י בזה שמחלקם לב' ענינים – ד„דאג . . שמא אינם ראויין להגאל": „נודע לי . . בעבודת פרך . . ראויים לכך":

א) מכיון שיש בהם דילטורין – שמא אינם ראויין להגאל:

אבל מכיון שסו"ס הגאולה עתידה לבא, לכן –

ב) „ויאמר אכן נודע הדבר" – שראויים לעבודת פרך, שכוונתו בזה – לא שראויים לזה בתור עונש (על חטאם בלה"ר), אלא, הם ראויים להיות „נרדים בעבודת פרך", „עבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו"[47], למען הכין אותם להיות ראויים להגאולה;

וכמשנת"ל, שע"י שבירת רוחם והכ־נעת גאוותם וישותם (הסיבה), מתבטל במילא (המסובב –) הפירוד שביניהם – לה"ר[48] ודילטורין, שאז ראויים להגאל, כי שלימות ענין הגאולה הוא לא רק שיהיו עם אחד מצד מעלתם וענינם (היינו מה ש„לא שינו כו' לשון הרע כו'"), כ"א (גם) מצד בחירתו של הקב"ה.

ואז נעשו אומה נצחית, שא"א להם להתבטל עוד בתור אומה – „בחר ה' ישראל לנחלה", עם עולם.

(משיחת ש"פ צו תשכ"ו)

---

42) ואתחנן ז, ז. חולין פט, א – הובא בפרש"י עה"פ.

43) וראה בהמשך הגמ' (ופרש"י עה"פ) בנוגע אוה"ע שהוא להיפך.

44) עפ"ז תומתק השייכות בין ב' הדיעות בערכין שם „כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם כו' ואיכא דמתני לה על גסי הרוח", דשניהם מאותו הטעם (וכמודגש בהכתוב (תהלים קא, ה) שהביא מ"ד הא' „גבה עינים ורחב לבב גו'"). אלא דמ"ד הא' חשיב מעשה ופעולת האדם – להר"ר: ו„איכא דמתני" חשיב עיקר הסיבה – „גסות הרוח".

45) האזינו לב, טו.

46) ראה גם בהנסמן בהערה 48.

47) ל' רש"י – פרשתנו א, יג. וראה סוטה יא, ריש ע"ב ובפרש"י.

48) וכמ"ש בערכין שם: מה תקנתו של מספרי לה"ר כו' אם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר (משלי טו, ד) וסלף בה שבר ברוח, ובפרש"י שם: מי ש־סילף בה וחפץ לסלקה שלא תהא בו עוד ישבור רוחו. וכמבואר בהסוגיא בגמ' שם, מדרשי רז"ל ובפרש"י ר"פ מצורע ועוד – בהטעם שלוקחים למצורע (עץ ארז ו)אזוב ושני תולעת.